

Татяна Стахова¹

**СПЕЦИАЛНОСТ „ИЛЮСТРАЦИЯ“
В ЕВРОПЕЙСКИ ВИСШИ УЧИЛИЩА ПО ИЗКУСТВО:
СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАКАЛАВЪРСКИ ПРОГРАМИ**

Tatiana Stakhova

**AN “ILLUSTRATION” MAJOR IN EUROPEAN UNIVERSITIES:
COMPARATIVE ANALYSIS OF BACHELOR'S PROGRAMS**

Abstract: The article is devoted to the analysis of bachelor's programs in illustration offered by four European universities. It is noted that all programs include disciplines (or topics and tasks) aimed at developing the ability to create a coherent graphic and narrative project. Specific features of the educational programs are also examined. Among them are those linked with the second specialty introduced into the programs, such as comics, animation, graphics, books, and printed graphics. Other features inherent to particular programs are also analyzed. They are attention to the scientific and theoretical basis of teaching, experimental and project approaches to illustration, transformation of drawing skills from life-drawing to metaphorical ones, and so on.

The conclusion is made about the usefulness of monitoring for identifying current trends and tendencies in modern teaching of illustration, clarifying the unique place of a particular university among other universities in terms of subject matter, focus, and teaching methods, updating the proposed educational programs by including the latest knowledge in them.

Keywords: illustration, bachelor's program, graphic and narrative project, teaching in illustration, illustration as an academic discipline.

Една от основните образователни програми за подготовка на специалисти във висши училища по изобразителни изкуства е илюстрацията. Професията на илюстратора е доста универсална. Той може да работи в областта на рекламната и книжната илюстрация, анимацията, графиката, живописа, графичния дизайн, типографията и калиграфията, компютърните игри и др. Много университети по света предлагат обучение в тази област.

Във връзка с това актуални задачи се явяват поддържането и повишаването на ефективността на обучението на илюстратори във висшите учебни заведения, уточняването на методиките на преподаване на илюстрацията като академична дисциплина и попълването на знанията за нея като наука.

¹ tatiana.s.stakhova@gmail.com

За постигането на тези цели е полезно да се провеждат мониторинг и анализ на образователните програми на водещи университети в тази област, които често се публикуват на уебсайтовете на образователните институции. Нека да разгледаме бакалавърските учебни програми на четири водещи европейски висши училища. Това са тригодишни програми „Илюстрация и комикси“ на Академията за изящни изкуства в Болоня, „Анимация и илюстрация“ на Английския университет Ръскин в Кеймбридж и четиригодишни програми „Графика и други медии“ на Академията за изящни изкуства и дизайн на Братислава и „Книга, илюстрация и печатна графика“ на Националната художествена академия в София.

Както се вижда от названията на образователните програми, на бакалавърско ниво обучението по илюстрация се комбинира с друга област на знанието. Тя може да е по-тясна от самото понятие на илюстрация и да бъде част от теорията на илюстрацията като цяло. Например, такава е програмата „Комикси и илюстрация“ на Академията за изящни изкуства в Болоня, която поставя акцент върху преподаването на изкуството на комикса. Допълнителната област на знания може също да бъде свързана или припокриваща се с теорията на илюстрацията и да включва, например графика, анимация, книжна и печатна графика, както в други от горе посочените образователни програми.

Нека разгледаме особеностите на обучението във всяка от тези програми по-подробно. **Програмата „Комикси и илюстрация“ в Академията за изящни изкуства в Болоня (Academia di belle Arti di Bologna)**² е насочена към подготовка на достатъчно тесен специалист: художник-автор-илюстратор, специализиран в създаването на комикси. Програмата на обучение включва дълбочено практическо и теоретично обучение по посочената специалност.

Особеност на обучението е *големият брой исторически и теоретични дисциплини, които студентите изучават*. През 1-ва година това са „История на приложното изкуство“ и „История на комикса“, през 2-ра година – „История на илюстрацията и рекламата“, „История на филма и видеото“, през 2-ра и 3-та година – „История на съвременното изкуство“. Повечето дисциплини в учебната програма изискват запознаване със солидна библиография, която е предоставена на уебсайта на учебното заведение. За някои дисциплини се изисква тази библиография да се анализира или да се подготви презентация въз основа на нея с лични размишления на студента.

Допълнителната литература, която студентът трябва да изучава, включва не само образователни книги, но и комикси, илюстровани книги, книги с картинки на различни автори. От студентите също се изисква да гледат редица филми. По този начин се формират дълбока теоретична подготовка и визуална „нагледаност“ на учащите се.

Следващата особеност на учебната програма на Болонската академия е *многоаспектният характер на обучението*. Под това се разбира, че повечето академични дисциплини включват в себе си няколко цели, например:

- запознаването с теорията се съчетава със задачи за нейния анализ и упражнения за експериментиране с материали,
- задачите за развитие на личен визуален език се комбинират с анализ на произведения на италиански и международни илюстратори и упражняване на различни илюстративни техники,
- обучението по илюстрация и комикси се осъществява чрез исторически прегледи, изучаване на историята на изкуството, чрез киното и художествената литература, анализиране на текста на произведения (книги, комикси) и творби на други илюстратори; запознаване с логиката на конструиране и вграждане на текст в комикси, пряко практическо приложение на получените знания при рисуване на комикси.

Голяма роля в учебната програма се отдава на *специализирани дисциплини*, насочени към развиване на способността за създаване на цялостен графичен повествователен проект. Това са дисциплините „Макет и техники за представянето му“, „Техническа и дизайнерска (проектна) рисунка“, „Изкуство на комикса“, „Техники за илюстриране за публикуване“. Тези курсове обхващат теми като:

² Уебсайт на Академията за изящни изкуства в Болоня (Academia di belle Arti di Bologna). URL: <https://www.ababo.it/courses-and-subjects/courses-index/fumetto-e-illustrazione>. Прегледан 10.10.2024 г.

- начини и техники за графично представяне на повествованието,
- писане на сценарий и разказване на истории чрез изображения (образи),
- създаване на обстановка и персонаж,
- тяло в движение, анатомия,
- композиционни планове,
- перспектива,
- цвят,
- техники за рисуване с различни материали,
- развитие на личен визуален език,
- съставяне на поредица от изображения (анализ на повествователната структура на текста, избор на фази за илюстрация, създаване на сториборд, осигуряване на стилистична съгласуваност на илюстрациите, поддържане на ритъм и еднообразие на техниката и качеството) и др.

Значително време в учебната програма е отделено и на дисциплини, посветени на работата с думи. Това са дисциплините „Творческо писане и разказване чрез изображения“ и „Методология и методи на комуникация“. В тези курсове студентите се учат да измислят истории и научават различни методи за писане на сценарии и създаване на сториборд. На студентите се дава задача да напишат поредица от разкази на свободна тема, но с общ характер: повтарящи се герои, обща обстановка или една тема. Заедно с това се извършва четене и анализ на поредица от разкази от съвременни автори, което е полезно за разширяване на изразителните способности и уменията за изграждане на разказ.

Разглежда се структурата на книгата, както и повествователната и визуалната форма на комикс-лентата, графичната новела, илюстрирания разказ, адаптацията, илюстрираната книга, тихата („няма“) книга; извършва се анализ на фазите на повествованието и начините на тяхната организация (от пролог до сюжетен обрат, от повратна точка към епилог, от флашбек (ретроспекция) към флешфорвард (поглед към бъдещето) и паралелен монтаж).

Задачите се дават на принципа на постепенното усложняване. Например, в курса „Техники за илюстриране за публикуване“ през първата година студентите създават изображения (скици с молив, финализирани в завършена цветна илюстрация) въз основа на думи, глаголи, заглавия или конкретна тема, предложена от преподавателя. След това те започват да работят върху кратки и много кратки текстове (разкази, стихотворения, песни, статии от списания) и да създават илюстрации към тях от скици до готови произведения в цвят и да оформят и отпечатват макет с интегриран текст. След това упражненията се разширяват до поредица от разкази, по които също се създават кратки печатни макети. При това акцентът се поставя върху разработването на личен визуален език и анализирането на произведения на италиански и международни илюстратори.

Да преминем сега към спецификата на обучението в **бакалавърската програма „Графика и други медии“ в Академията за изящни изкуства и дизайн в Братислава**³.

Обучението на студентите по тази програма започва с усвояване на фундаменталните основи на графиката, след което те могат да изберат да учат в едно от 3 ателиета. Едно от ателиетата е посветено на илюстрацията и графиката, а другите на свободната и цветната графика.

В предметите по графика („Предварителен курс по графика“, „Рисуване-графика“, „Графични техники“) се изучават теми като овладяване на основните принципи и методи за създаване на графично изображение, деликатен подбор на цвят, материал и творчески изразни средства. Изследват се и различни материали (боя, молив, линогравюра), изразни средства (линия, повърхност, светлина, обем, ритъм) и композиционни принципи (статика, динамика, симетрия, асиметрия, събиране, разделяне). Освен това се разглеждат видовете печат: висок печат, дълбок и повърхностен печат, формират се навиците в техниките и процесите на гравирание: линогравюра, суха игла, офорт, акватинта, резерваж (един от видовете офорт), ситопечат и литография.

³ Уебсайт на Братиславската академия за изящни изкуства и дизайн. (Vysoká školaýtvarných umení v Bratislave). URL: <https://www.vsvu.sk/en/standard-study/bachelor-studies/study-programs/?v=8X0Q4WO0#pr%20bc%20GRA>. Прегледан 10.10.2024 г.

От втори курс *започва работа в „Ателието за илюстрация и графика“*. Студентите се запознават със структурата, композицията и основите на художественото оформление на книгата, изучават основните етапи на създаване на илюстрации и рисуват малки илюстрации, търсят адекватни художествени техники и ги прилагат. Те преминават през комплексна подготовка в различни жанрове и техники за създаване на илюстрация. Успоредно с това продължава обучението по използване на художествени техники на графиката и се акцентира върху развитието на индивидуалния художествен подход на студентите.

Семестри от 5 до 7 се фокусират върху изпълнението на по-големи илюстрационни проекти и инсталации, експериментирание и прилагане на принципите на илюстрацията в контекста на съвременното изкуство. Индивидуалните консултации на студентите се комбинират с тяхното проектно сътрудничество помежду си в малки групи и с външната среда под формата на майсторски класове, групови проекти, екскурзии, презентации, както и междустудийно сътрудничество.

В програмата също така се въвежда и основният предмет „Лаборатория по илюстрация“. Нейната задача е активно търсене и изследване на нови явления, експериментални и интердисциплинарни подходи в областта на илюстрацията и тяхното критично осмисляне. Студентите реализират идеите си при създаване на оригинални (собствени авторски) книги, списания, комикси, илюстрации в публичното пространство и архитектура и в дигитална среда. Лабораторията има за цел да създава алтернативна илюстративна продукция и сцена и да търси възможности за прилагане на резултатите от творческия труд извън академията.

Студентите се запознават с актуални теми и тенденции, заедно с преподавателя анализират портфолио от артистични и концептуални подходи и изследват възможностите за експерименти по дадена тема. След това студентите се насочват да разработят свои собствени задачи в повече или по-малко концептуална или формална рамка. В хода на обучението си студентите преминават от решаване на проблеми в малки групи, където първоначално се запознават с алтернативни видове илюстрации, към по-големи групови или индивидуални лабораторни проекти.

Постепенно те придобиват знания чрез реално публикуване и публично представяне на проекти (издаване на авторски списания, комикси, илюстровани книги в аналогов или цифров вид). Първоначално това са публикации на малки проекти и техните отделни части, по-късно в обучението си студентите придобиват опит в реализирането и публикуването на по-големи проекти.

По време на обучението си студентите участват в майсторски класове, където могат да получат знания от по-опитни студенти или да организират съвместни майсторски класове с тях. По този начин те натрупват опит, свързан със сътрудничество, организиране на практически изследвания и изпълнение на проекти, който ще приложат в бъдещо обучение и практика.

Друга особеност на обучението е, че *учебната програма включва задължителни теоретични и интерпретативни дисциплини, развиващи критично мислене*, посветени на теорията и историята на изкуството, философията, естетиката и културата: „Визуално изкуство в културен контекст“ (I - II курсове), „Проблеми на визуалните медии (живопис-графика)“ (III курс), „Анализ на образа (живопис-графика)“ (IV курс), „Проблеми на словашкото изобразително изкуство“ (IV курс), Анатомия (I курс). Тези дисциплини са посветени на дискусии и проблемни въпроси и теми.

Изучават се и допълнителни предмети по изкуство: курс по подвързване на книги, типография, основни техники на живописиста и теория на цвета, драматургия на художествения материал, разговори за дизайн, фотографията, моделиране и свързани с управление дисциплини: маркетинг и психология.

Нека сега разгледаме особеностите на обучението в образователната програма „Анимация и илюстрация“ в Английския университет Ръскин в Кеймбридж⁴.

⁴ Университетът е основан през 1858 г., предлага обучение по бакалавърската програма „Анимация и илюстрация“. Уеб-сайт на Университета Англия Ръскин в град Кеймбридж (Anglia Ruskin University) URL: <https://www.aru.ac.uk/study/undergraduate/animation-and-illustration/module-details?mo=54307457-2c9e-4fb0-bf51-13ec3c8a394f&co=d5cf9d6d-e160-47f0-a42d-d2d55212a9f9&cp=4edb8f9c-71da-450f-b2a2-058c9628d271>. Прегледан 10.10.2024 г.

Тази тригодишна бакалавърска програма изследва връзката между анимацията и илюстрацията. *Включените в учебната програма теми, насочени към подготовка на илюстратор, са тясно преплетени с темата за анимацията.* Студентите изучават широка гама от анимационни технологии, от традиционни ръчно направени изображения до най-новата специализирана цифрова анимация и се запознават с програми за създаване и редактиране на саундтрак. Наред с това се изследват начини за последователно оформление на страниците на книгата, както и основни кинематографични и наративни техники, които се използват за създаване на графични романи, анимация и илюстрация. Това са движение на камерата, гледна точка, темпо и кадриране, визуални структури на историята, сценография и писане на сценарий. Също така се анализират класически и алтернативни повествователни структури в различни приложения, базирани на изображения (книги с картинки, анимационен графичен роман, анимация, игри).

Студентите се запознават с драматичната структура на изобразителен и мултимодален език чрез творческо писане, писане на сценарии и убеждаващ диалог; постигане на техники за ефективна разкадровка и композиране на зрелищни сцени. Провеждат се тематически проучвания на произведения на художници, автори/илюстратори и аниматори, включително показване и гледане на повествователни медийни продукти.

Програмата включва още: теория на цветовете и нейното приложение, тон, пространство, мащаб и композиция, шрифт и буквена форма, основни принципи на разказване на истории (последователност, продължителност, движение, взаимодействие на звук и изображение), ритъм, фразировка, звук, анимация и метафоричен език.

Още една особеност на учебната програма е централното място, отделено на заниманията по рисуване. Рисуването по натура и рисуването във всичките му форми като цяло се възприема като основен навик и основополагащ език на аниматора и илюстратора. Заниманията по натурно рисуване се организират в студиото и на различни места във и извън университета (музеи, пазари и градски центрове). От натурното рисуване студентите преминават към изследване на последователно, образно и интерпретативно рисуване чрез поредица от проектни задания. Те получават задачи по повествователно и последователно рисуване, интерпретация на рисунка въз основа на наблюдение и създаване на концептуално изображение чрез визуална метафора.

Програмата включва *запознаване на студентите с професионалната общност*, срещи и консултации с професионалисти в индустрията, аниматори и илюстратори. Провеждат се семинари, дискусии, обучения за търсене на работа, посещения на студия и ателиета на гост-лектори. Професионалните комуникационни умения се развиват чрез инструменти като общедостъпен онлайн профил, творческо портфолио и шоурийл, чрез устна и писмена презентация, лична организация, работа в екип и създаване на социални мрежи. Студентите придобиват навици за управление на проекти, тайм-мениджмънт и сътрудничество. Те се обучават на това, как най-добре да кандидатстват по проекти и да създават професионални възможности. Студентите трябва да преминат стаж от 100 часа практическа работа и да напишат доклад за това.

Нека сега се обърнем към особеностите на обучението **в бакалавърската програма „Книга, илюстрация и печатна графика“ в Националната художествена академия в София.** Програмата за обучение е насочена към подготовка на специалист с широкопрофилна ориентация, чиято по-нататъшна специализация се извършва в рамките на магистратура. Това е специалист със задълбочена подготовка в областта на илюстрираната книга, проектирането и оформлението на различни видове издания, с познания в областта на графичния дизайн, типографията и обща художествена подготовка⁵.

Особеност на тази програма се състои с това, че всеки учебен семестър студентът създава оформление на отделен вид издание, с изключение на първия семестър на първата година, който е посветен на упражнения и задачи за въвеждане в специалността. През втория семестър на първата година се проектира и илюстрира макет на сборник с разкази, през втората година – прик-

⁵ Уебсайт на Националната художествена Академия на България. URL: <https://www.nha.bg/bg/stranica/kniga-ilustraciy-pechatna-grafika>. Прегледан 10.10.2024 г. (страницата е посветена на бакалавърската програма «Книга, илюстрация и печатна графика»).

люченски роман и комикс, през третата – учебник и класически роман, през четвъртата – приказка и детска авторска книга с нестандартна (некодексова) структура. Чрез самостоятелно изпълнение на учебни проекти студентите се запознават с различни видове и жанрове илюстрации и издания.

Основните задачи по профилните дисциплини се дават в тематична и конструктивна връзка с проекта на изданието, разработван през всеки семестър. Например, заданията по дисциплина „Печатна графика“ могат да включват създаване на дизайн на театрална програма, билет за театър, плакат, билборд за театрално представление по книгата, дизайн-макетът на която се прави в даден семестър. Задачата може да включва и разработване на рекламна стратегия и представяне на книгата (рекламен герой, плакати, флаери и др.).

Профилните дисциплини включват: „Композиция на книгата“ и „Композиция на илюстрацията“, „Печатна графика“, „Шрифт и калиграфия“, „Компютърни аспекти на графичния дизайн“, „Полиграфични техники“. Студентите получават и обща художествена подготовка в допълнителни дисциплини като история на изкуството, пластична анатомия, перспектива, естетика и философия. По този начин се подготвя широкопрофилен специалист със задълбочени познания в областта на илюстрацията и дизайна на книги, типографията, графичния дизайн и печатната графика.

След като бяха разгледани различни бакалаврски програми по илюстрацията, могат да бъдат формулирани обобщения, логично произтичащи от статията.

Сред особеностите на обучението в Академията за изящни изкуства в Болоня, заслужават да се отбележат акцентът върху теорията, многоаспектност (различни видове теоретична и аналитична дейност, лично експериментиране) и научен характер. Значително време в учебната програма е отделено на дисциплини, посветени на работа с думи и формиране на умение за създаване на последователен и професионално оформен словесно-визуален разказ, теорията и практиката на комикса.

Особеностите на обучението в Академията на Братислава включват: акцент върху графиката и изучаване на видовете печат, изучаване на различни изобразителни материали, изразни средства (линия, повърхност, светлина, обем, ритъм) и различни композиционни принципи. Илюстрацията се изучава в контекста на съвременното изкуство, експериментална и групово работа, варираща от авторски книги, списания, комикси, илюстрации в дигитална среда до илюстрации в публично пространство и архитектура. Обръща се внимание на теоретичните и интерпретативни теми, което е отразено в проблематизираните заглавия на курсовете: „Анализ на изображения ...“, „Проблеми на изящни изкуства“.

Към особеностите на обучението в Английския университет Ръскин в Кеймбридж се отнасят: взаимосвързаността на подготовката по илюстрация с подготовката по анимация, изучаването на анимационни програми и кинематографски техники и похвати; голямо внимание към рисуването като основно умение, започвайки от натурно през последователно и образно до метафорично; внимание към основните знания, навици и умения, важни за подготовката на илюстратора; както и въвеждането на младия художник в професионалните среди.

Особеността на обучението в НХА в София се състои в това, че илюстрацията се разглежда в тясна връзка с книгата и графичния дизайн (печатната графика). Всеки семестър на обучение, с изключение на първия, е свързан със създаването на макет на книжно издание от определен жанр. В същото време задачите по редица специализирани учебни предмети са тематично и конструктивно свързани със създаването на този макет. Също така студентите получават широка обща художествена подготовка и посещават голям брой допълнителни дисциплини (история на изкуството, пластична анатомия, философия, естетика и др.).

Необходимо е да се отбележи важността на мониторинга и анализа на учебните програми на различни висши училища, тъй като те ни позволяват да идентифицираме актуални направления и тенденции в съвременното обучение по илюстрация, да изясним уникалното място на даден университет сред другите висши училища по отношение на предмета, фокуса и методиките на обучение и да актуализираме на предлаганите учебни програми чрез включване на най-новите знания в тях.

Анализът показва, че всички висши училища включват в своите бакалавърски образователни програми дисциплини, теми и задачи, насочени към изграждането на илюстратора като професионалист, които са „професионално формиращи“. Във всяко висше училище обаче специализираните учебни предмети, теми и упражнения варират. Във връзка с това, възниква задачата за техните по-нататъшни анализ и синтез и идентифициране на минимално необходимия набор от знания, умения и способности, достатъчни за формиране на професионален илюстратор. Към това ще бъдат насочени нашите по-нататъшни научни изследвания.

Разгледаните учебни програми за бакалавър съдържат и специфични за всяко конкретно висше училище особености. Те отчасти се дължат на въведената в програмата втора специалност, а отчасти носят самостоятелен характер. Изучаването на тези особености и въвеждането на най-успешните от тях в основната методика на преподаване на конкретен университет също изглежда полезно.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Уебсайт на Академията за изящни изкуства в Болоня (Accademia di belle Arti di Bologna). URL: <https://www.ababo.it/courses-and-subjects/courses-index/fumetto-e-illustrazione>. Прегледан 10.10.2024 г. [Web-site na Akademiyata za izyashni izkustva v Bolonya. URL: <https://www.ababo.it/courses-and-subjects/courses-index/fumetto-e-illustrazione>. Pregledan 10.10.2024 г.].

Уебсайт на Братиславската академия за изящни изкуства и дизайн. (Vysoká školaýtvarných umení v Bratislave). URL: https://www.vsvu.sk/en/standard-study/bachelor-studies/study-programs/?v=8_X0Q4WO0#pr%20bc%20GRA. Прегледан 10.10.2024 г. [Web-site na Bratislavstakata akademiya za izyashni izkustva i dizayn. URL: https://www.vsvu.sk/en/standard-study/bachelor-studies/study-programs/?v=8_X0Q4WO0#pr%20bc%20GRA. Pregledan 10.10.2024 г.].

Уебсайт на Английския университет Ръскин в град Кеймбридж (Anglia Ruskin University). URL: <https://www.aru.ac.uk/study/undergraduate/animation-and-illustration/module-details?mo=54307457-2c9e-4fb0-bf51-13ec3c8a394f&co=d5cf9d6d-e160-47f0-a42d-d2d55212a9f9&cp=4edb8f9c-71da-450f-b2a2-058c9628d271>. Прегледан 10.10.2024 г. [Web-site na Angliyskiya universitet Ruskin v grad Kembridzh. URL: <https://www.aru.ac.uk/study/undergraduate/animation-and-illustration/module-details?mo=54307457-2c9e-4fb0-bf51-13ec3c8a394f&co=d5cf9d6d-e160-47f0-a42d-d2d55212a9f9&cp=4edb8f9c-71da-450f-b2a2-058c9628d271>. Pregledan 10.10.2024 г.].

Уебсайт на Националната художествена Академия на България. URL: <https://www.nha.bg/bg/stranica/kniga-ilustraciy-pechatna-grafika>. Прегледан 10.10.2024 г. [Web-site na Natsionalnata hudozhestvennaya akademiya na Balgariya. URL: <https://www.nha.bg/bg/stranica/kniga-ilustraciy-pechatna-grafika>. Pregledan 10.10.2024 г.].